

Фейлетони «Листи з фіалкою» К.-І. Галчинського в контексті жанру й стилю

У статті проаналізовано жанрово-стильові особливості фейлетонів польського письменника К.-І. Галчинського, особливу увагу приділено взаємодії в межах одного тексту елементів публіцистичного й художнього стилів. Розглянуто також питання зв'язку циклу «Листи з фіалкою» з літературою *non fiction*.

Ключові слова: К.-І. Галчинський, фейлетон, жанр, публіцистика, стиль.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. К.-І. Галчинський – один із найвідоміших польських фейлетоністів середини ХХ ст. Його «Листи з фіалкою», що друкувалися на сторінках багатьох газет та журналів, були помітним явищем у літературно-мистецькому житті Польщі і в сенсі жанрового новаторства, і в контексті індивідуально-авторського стилю. Видається досить дивним, що художньо-публіцистичні твори письменника досі не дочекалися наукової рефлексії. Частково це можна пояснити більшою зацікавленістю поетичним доробком К.-І. Галчинського, частково – неоднозначним статусом фейлетону в ієрархії жанрів. Скажімо, Є. Журбіна зазначає: «У той час як нарис ... дуже часто намагаються відірвати від публіцистики на користь художньої літератури, щодо фейлетону вони [критики], навпаки, хибують на різку недооцінку його художності» [2, с. 291].

Треба зазначити, що жанр фейлетону значною мірою імпровізаційний, вільний із погляду композиції та виражальних засобів. Серед основних його типологічних ознак варто назвати такі: 1) фейлетон революційний за своєю суттю, це оперативний жанр, який відгукується на актуальні події. При цьому фейлетон не має чітко окресленого кола тем, що визначає певну вторинність жанру; 2) фейлетон – не зовсім самостійний жанр, оскільки не може створити власної проблеми, а ніби паразитує на вже готових, є реакцією на якусь подію чи думку, а не самостійним висловлюванням; 3) цей жанр тяжіє до сатири, проте не обов'язково повинен бути сатиричним. Можна також говорити про тяжіння до пародії; 4) фейлетон – стилістично неоднорідний жанр. Це виражається у свободі творчості, довільному виборі теми та способі її вираження; 5) фейлетон активно використовує такі прийоми, як сміх, іронія, сарказм, але це не єдині його виражальні засоби. Фейлетон не обов'язково має бути комічним; 6) фактичні дані, які становлять основу фейлетону, завжди літературно обробляються та інтерпретуються. Це основа художності жанру. Основою внутрішньої організації фейлетону є суб'єктивізація, що загалом не характерно для публіцистичних жанрів [2; 4; 8].

Прикладом, що ілюструє пластичність і розмаїтість фейлетону як жанру, є творчість К.-І. Галчинського. Спробуємо детально вивчити це питання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перше, на що звертає увагу читач, – структурна неоднорідність фейлетонів автора. Це дуже відчутно: а) на рівні побудови тексту – у межах одного твору автор може змішати кілька жанрів (здебільшого у вигляді пародій); тональність коливається від ледь відчутного інтелектуального гумору до їдкої сатири; тексти складаються з різних шматків, часто жодним чином не пов'язаних між собою (коментарі, різні цитати, відступи, різні тематичні блоки в межах одного фейлетону тощо); б) на рівні стилю – використання найрізноманітніших засобів і прийомів сучасної польської мови, контрастні поєднання слів, нагромадження лексики з різним стилістичним забарвленням, велика кількість розмовних елементів та образні засоби.

На таку неоднорідність, чи навіть більше, хаотичність фейлетонів К. Галчинського, звертає увагу С. Гебала: «Читачу вистачало усвідомлення того, що він має справу з якимось пародійним гібридом, який поєднує в собі поетичний лист, лист-звернення до редакції і відповідь редакції на такий лист, анонімний донос, прес-реліз, рецензію на книгу чи виставу, протокол засідання, розпорядження влади та ін. З сучасної позиції “Листи з фіалкою” видаються змаганням двох мов: простацької, заідеологізованої новомови і мови довоєнних інтелігентських видань» [7, с. 1].

Як уже згадувалося, фейлетон – гібридний жанр, який увібрав у себе окремі ознаки публіцистичного та художнього стилів. Баланс цих двох складових частин якраз і визначає жанрові особливості фейлетону кожного автора. Питання не лише в тому, чого більше – публіцистики чи художності. Питання також у виборі конкретних прийомів та засобів.

Отож, що ми бачимо в К. Галчинського? Серед тих ознак, які суголосні з публіцистичним стилем, потрібно назвати такі:

1. Актуальні теми. Самі заголовки вказують читачам на те, що більшість фейлетонів постала як реакція на певні події: хтось видав збірку, з'явився новий розважальний заклад, уряд прийняв постанову, хтось започаткував нову моду тощо. При цьому в центрі уваги автора можуть опинитися найрізноманітніші теми: культурно-мистецьке життя в Польщі, міське життя, місце й роль письменника в суспільстві, польські традиції, географія Польщі, флора та фауна, національний характер, культура й виховання та ін. Треба розуміти, що відповідні події є лише структурною основою фейлетонів, а метою – їх інтерпретація й подальші узагальнення. Більше того, К. Галчинський не коментує всіх актуальних подій (як це робить управний журналіст), він обирає з-поміж сотень тем. Є. Журбіна наголошує: «матеріал, що потрапив у фейлетон того чи того автора, обов'язково несе в собі відбиток його особистісного вибору» [2, с. 353].

2. Оперування різними фактами, наприклад культурні події, прем'єри, інформація про письменників і видавництва, про різноманітні заклади та інституції тощо.

«*Pan dobrze wie, że interesują mnie tylko sprawy publiczne: Zniesienie świadczeń rzeczowych, „Uczciwe wybory” w Grecji, Powściągliwość w sprawie Hiszpanii, Czarna giełda dyplomatyczna, Triest nowym Gdańskiem, Współpraca z ONZ, Jeszcze o „żelaznej kurtynie”, Stanowcza postawa itp.*» [5, с. 204]. У наведеному уривку маємо своєрідну стрічку новин з усього світу. Окремі факти для сучасного реципієнта зрозумілі, як-от «залізна завіса» чи «чесні вибори», однак інші потребують детальнішого ознайомлення з культурно-політичною ситуацією середини ХХ ст. Власне, важливість наведених фактів не варто переоцінювати, оскільки вони не є самоціллю К. Галчинського. Це лише точка відліку, початок якогось сюжету. Зокрема, продовження наведеного уривка звучить так: «*Po prostu kocham się w tych tematach i gdybym był malarzem, np. takim Rzepińskim, tobym natychmiast to wszystko przeniósł na płótno*» [5, с. 204]. Автор відверто іронізує, а далі взагалі переходить до спогадів про власне творче життя й більше нічого не пише про «надважливі» події.

Окремі шматки тексту можуть містити величезну кількість прізвищ (причому реальних, а не вигаданих людей), що загалом не характерно для художньої літератури: «*Life is love – powiada przecież pani Garter, znana działaczka amerykańska. Tadeusz Szeligowski, znakomity muzyk i nieprawdopodobny żarłok, zawsze, pamiętam, przy obiedzie płakał. My tu, powiada, rąbiemy gęś pieczoną, a tymczasem... I malował wstrząsające obrazy socjalne w stylu Dickensa i Kornela Makuszyńskiego*» [5, с. 213].

3. Уживання характерних штампів, розмовних метафор, наприклад «*erotomania wybuchła ze zdwojoną siłą*» [5, с. 271], «*padłem ofiarą uczuć*» [5, с. 267], «*dziwne światło na prof. Bączyńskiego z punktu widzenia problematyki etyki rzucające*» [5, с. 258], «*osiągnęła swoje punkty szczytowe*» [5, с. 258], «*mogą odzwierciedlać tragedię mężczyzny*» [5, с. 254], «*trzeba iść z duchem czasu*» [5, с. 254], «*w ten sposób wywiązała się dyskusja*» [5, с. 252], «*będzie dokładał wszelkich sił*» [5, с. 253], «*bojownik demokracji*» [5, с. 246], «*nie przestał być w gruncie rzeczy faszystą*» [5, с. 246], «*wywołać szalony rezonans*» [5, с. 211], «*bujają się na falach eteru*» [5, с. 199], «*będziemy iść do tego konsekwentnie*» [5, с. 152]. Дуже часто автор свідомо пародіює особливості публіцистичного стилю через штучне нагромадження елементів, наприклад «*Aspekty polityczno-kulturowe załamuje semantycznie przez pryzmat satyry*» [5, с. 216], «*Wszelako łagodna perswazja i tutaj święcić by mogła triumfy w zakresie przewycięzania tzw. wad narodowych*» [5, с. 213].

Чимало у фейлетонах К. Галчинського суспільно-політичних понять і термінів, як-от: *державна, політика, культура, суспільство, громадянин, товариство, міністерство* тощо.

4. Численні скорочення та аббревіатури, наприклад *zw.zaw.* (związek zawodowy), *ob.* (obywatel), *Rzplita* (Rzeczpospolita), *nb.* (nota bene), *p.* (pan), *np.* (na przykład), *red.* (redaktor), *prof.* (profesor), *itp.* (i tym podobnie), *pt.* (pod tytułem), *tzw.* (tak zwany), *K.I.G* (Konstanty Ildelfons Galczyński).

Ще одна структурна особливість, про яку треба згадати – більшість фейлетонів К. Галчинського написана у формі листа до уявного редактора. Тому текст має відповідну будову: містить звертання, зокрема починається зі звертання «Шановний...», може мати постскрипtum тощо.

Ці два моменти – оперування реальними фактами і структура листа – наштовхують на думку про зв'язок фейлетонів К. Галчинського з літературою факту, чи т. зв. non fiction.

Як відомо, до літератури non fiction традиційно зараховують такі жанрові різновиди, як мемуари, автобіографії, щоденники, листи тощо. Окремі дослідники до документалістики також зараховують художню публіцистику. Основний критерій розмежування художньої літератури й non fiction – наявність/відсутність т. зв. фікційності. Документалістика інтерпретує дійсність у контексті історичного процесу, реальних фактів із життя людини, тоді як в основі белетристики лежить художній вимисел. Що ж ми бачимо в Галчинського? Який коефіцієнт фікційності його фейлетонів?

Тут простежується певна закономірність: реальні факти з життя тогочасної Польщі переплітаються з вигаданими, фікційними. Візьмемо, для прикладу, твір «Сім днів з Герменехільдою», побудований у формі щоденника. Події, які описує автор, без сумніву, вигадані:

«Środa

Pobila mnie maszynką do kręcenia mięsa. Przybyły natychmiast lekarz kazał mi się położyć do łóżka i czytać rzeczy pogodne. Przeczytałem rocznik dawnego „Kuriera Czerwonego”.

Czwartek

Zastanawiam się, czyby nie wziąć się z kolei do bicia Hermenegildy. Ale czym? I po drugie: czyż można fizycznie zniewazić kobietę? A jednak ukazuje się, że można, ponieważ w chwili gdy piszemy te słowa, Hermenegilda leży całkowicie nieprzytomna od ciosów, które zadałem jej za pomocą zwykłej szczotki» [5, с. 334].

Образ Герменехільди Коцюбинської, без сумніву, алегоричний (принагідно зазначимо, що пані Коцюбинська з'являється в різних фейлетонах і драматичних творах автора). У цьому випадку йдеться про особливості характеру польських жінок: тут і недовірлива дружина, яка постійно «виховує» свого чоловіка, і нав'язливий гість, і представниця т. зв. міщанства тощо. Сцени зі спільного життя автор перебільшено змальовує як катастрофу біблійного масштабу. Також тут є натяки на традиційну жіночу впертість та здатність ображатися («*Postanowiłem ją przebłagać. Kwiaty noszę skrzyniami i kubłami. Nic nie pomaga*»), підозріливість і недовіру («*Węszy i, zdaje się, wywęszy*»), емоційність та схильність до істерик («*Propozycja, żeby się zająć muzyką, zostaje przyjęta przez Hermenegildę wybuchami śmiechu*»).

Чимало фейлетонів Галчинського побудовано саме за таким зразком: вигадана ситуація (нерідко карикатурна або навіть абсурдна), що містить авторські узагальнення та коментарі. У доробку автора також чимало фейлетонів, які містять виразні посилання на реальні події. Однак навіть у цьому випадку межу між вигаданими й реальними фактами встановити складно, для цього потрібно досконало, до найменших дрібниць знати біографію К.-І. Галчинського. Складається враження, що автор не надто переймається тим, що читач зрозуміє як реальний факт. Більш того, гротеск, сатира та елементи пародії (які визначають специфіку стилю Галчинського) самі по собі ставлять під сумнів правдивість і реалістичність описуваних подій. До справи, зрештою, можна підійти і формально: окремі події, про які пише автор, виглядають як вигадка, а деякі – як справжні. Характерною ознакою останніх є численні документальні дані: прізвища, назви журналів, книг і газет, назви міст, вулиць тощо, які вказують на те, що перед нами – інтерпретація якоїсь актуальної події. Наприклад, у фейлетоні «Проф. Бончинський повертається до країни» читаємо: «*Prof. Bączyński wraca do rodzinnych Katowic i jest kuzynem poety-katowiczana Prutkowskiego oraz wielu innych. Wielokrotnie zamieszczany w „Stratach kultury polskiej”, które z takim zacięciem prowadzi „Tygodnik powszechny”, profesor Bączyński nie dał za wygraną i wraca do nas, żeby być z nami*» [5, с. 199]. Однак і тут треба зробити важливе уточнення: сама інформація слугує для К. Галчинського претекстом для подальших роздумів на різні теми. Зокрема, у згаданому вище фейлетоні далі автор говорить про те, що: 1) сучасні вчені частіше стали з'являтися у радіоефірах; 2) одяг зараз дуже дорогий, особливо для людей зі сфери культури, тому варто було б увести моду на т. зв. «прогулянковий халат»; 3) поляки постійно сперечаються щодо форми капелюха. Як бачимо, кожна з цих тем тільки опосередковано пов'язана з основною, має вигляд своєрідного асоціативного ряду.

Усі наведені приклади вказують на те, що опис та інтерпретація реальних фактів не є для К. Галчинського самоціллю. Тут домінує принцип суб'єктивного самовираження, який, зрештою, і визначає композицію та стильові особливості тексту. Серед основних ознак, які наближають фейлетони К. Галчинського до художньої літератури, потрібно назвати такі:

1. Пристосування оповіді до певних потреб, наявність т. зв. ліричного героя. У фейлетонах автора майже завжди оповідач є одночасно ліричним героєм. К. Галчинський не просто дуже чітко виражає своє ставлення до описуваних подій, він присутній у самому тесті: розмовляє з іншими персонажами, коментує, потрапляє в певні ситуації. Якщо у фейлетоні немає певної подієвої сюжетної лінії, автор розмовляє зі своїм уявним редактором. Така діалогічність і відчутна присутність автора-персонажа загалом не характерна для публіцистики, більше того, К. Галчинський іноді перевтілюється в інших персонажів і веде оповідь від імені, наприклад, студента медичного університету чи жінки-журналістки.

2. Велика кількість оригінальних образних засобів, зокрема метафор («*Żadnych mozolnych etapów, artystyczne sprinterstwo, lipa i pretensjonalny humbug. Niemowleta z wąsami*» [5, с. 318], «*Włosy może srebrne, ale za to serca złote, dla artystów na ścieżaj otwarte*» [5, с. 321], «*Rynek zarządza nie torcików intelektualnych, ale zwyczajnego, pożywnego, strawnego, kulturowego chleba*» [5, с. 323], неологізмів (*kielbasoplastyka, stukulka, pseudoświniogon*), порівнянь («*młodzieniec w okularach, z twarzą jak cytryna i z oczami jak pomarańcze, ryzykuje opinię na temat ostatniej premiery*» [5, с. 300], «*Nowe pomysły zaczną strzelać jak korki od elektryczności*» [5, с. 301]) тощо.

3. Змішування елементів з різним стилістичним забарвленням. Ефектом поєднання несумісних за своєю барвою чи специфічними конотаціями слів є гротескний образ, який пронизує всі рівні тексту. Ось кілька характерних прикладів: «*Cynizm i majonez – oto dewiza hiphiphurrakoniukturalistów*» [5, с. 290], «*Bo najzupelniej jak w Musee des Arts Decoratifs: kielbasoplastyka, meandry z salcesonów, a w środku portret*» [5, с. 295].

4. Посилена експресія, яка формується на всіх рівнях тексту. Серед найхарактерніших прийомів К. Галчинського – експресивізм, демінутивні форми, еліптичні й окличні речення, вигуки. Розглянемо такий приклад: «*Wszystko dla dzieci: mleko, sardynki, kolonie. A co z nami? Z bezradnymi młodzieńcami co nieco po trzydziestce? Czyż nami nie mogliby się ociupinkę zainteresować publicyści! My może też chcielibyśmy pojechać na jakieś kolonie. I żeby każdy z nas miał jakąś opiekunkę. I żeby ta opiekunka pilnowała, żebyśmy nie wpadali do stawów pokrytych rzęsą, i żeby ona też miała interesujące rzęsy; i w stawie żeby żaby, a w lesie żeby grzyby. I ona. Na łączkę. Za rączkę. Mleczko. Bajeczki. Brutal*» [5, с. 210]. У цьому уривку автор використовує низку засобів посилення експресії, щоб створити іронічний образ «ображеного» дорослого, який хоче особливої опіки й уваги: окличні та запитальні речення (*A co z nami? Z bezradnymi młodzieńcami co nieco po trzydziestce? Czyż nami nie mogliby się ociupinkę zainteresować publicyści!*), демінутиви (*łączka, rączka, mleczko, bajeczki, ociupinka*), звукові образи (*żeby żaby, żeby grzyby*), повтори окремих слів й анафора (*I żeby... I żeby...*), еліптичні речення (*I w stawie żeby żaby, a w lesie żeby grzyby. I ona. Na łączkę. Za rączkę. Mleczko. Bajeczki*), контрастні лексеми (слово *brutal*, яке дисонує з попереднім змістом тексту).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, специфіку жанру фейлетону в К. Галчинського визначає поєднання елементів художнього стилю та публіцистики. При цьому коефіцієнт варіативності (і композиційної, і стильової) досить високий: від вигаданих напівказкових історій з виразним сатиричним чи іронічним маркуванням до майже документальних звітів, які, проте, містять чимало компонентів, не властивих літературі *non fiction*. К. Галчинський повною мірою використовує можливості фейлетону як жанру пластичного й багаторівневого.

Джерела та література

1. Заславский Д. И. Фельетон / Д. И. Заславский // Газетные жанры. – М. : [б. и.], 1955. – С. 200–201.
2. Журбина Е. И. Теория и практика художественно-публицистических жанров / Е. И. Журбина. – М. : Мысль, 1969. – 399 с.
3. Лазебник Ю. А. Публицистика в литературе : литературно-критичне дослідж. / Ю. А. Лазебник. – Київ : [б. в.], 1971. – 320 с.
4. Ярмиш Ю. Актуальність класичного фейлетону: образи та форми / Ю. Ярмиш // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – Режим доступу : <http://journalib.univ.ua/index.php?act=article&art>.
5. Gałczyński K. I. Dzieła wybrane / Konstanty Ildelfons Gałczyński. – Warszawa, 2002. – Т. 3 : Proza. – 502 s.
6. Gałczyński K. I. Listy z fiołkiem / Konstanty Ildelfons Gałczyński. – Szczecin : Glob, 1986. – 212 s.
7. Gębala S. «Listy z fiołkiem» wobec nowomowy (przydługi felieton) [Електронний ресурс] / Stanisław Gębala. – Режим доступу : <http://kigalczynski.republika.pl/> (дата звернення: 25.04.2016).
8. Stasiński P. Poetyka i pragmatyka felietonu / P. Stasiński. – Wrocław : Ossolineum, 1982. – 160 s.

Моклиця Андрей. Фельетоны «Письма с фиалкой» К.-И. Галчинского в контексте жанра и стиля.

В статье проанализированы жанрово-стилевые особенности фельетонов «Письма с фиалкой» польского писателя К.-И. Галчинского. Фельетонам автора свойственна структурная неоднородность: пародийное смешивание разных жанров, нарушение логики повествования, нагромождение разных за своей природой элементов, использование лексики с разной стилистической окраской. Публицистическая сущность фельетонов Галчинского проявляется в обращении к актуальным темам, разным фактам и событиям культурной жизни в Польше (имена известных людей, анонсы событий, названия улиц, объектов и др.), использовании шаблонов и штампов публицистического текста, необразных метафор, сокращений и аббревиатур. Художественность текстам Галчинского обеспечивают сильно выраженный субъективизм и экспрессия, присутствие автора-персонажа, большое количество оригинальных образных средств – метафор, сравнений и неологизмов. Написанные в виде писем фельетоны Галчинского, хоть и частично связаны с литературой non fiction, содержат множество не свойственных документалистике элементов.

Ключевые слова: К.-И. Галчинский, фельетон, жанр, публицистика, стиль.

Moklytsia Andrii. Feuilletons «Letters with violet» K.-I. Galchinsky in the Context of Genre and Style.

The article analyzes the genre and style features satirical articles «Letters with violet» Polish writer K.-I. Galchinsky. Feuilleton author characterized by structural heterogeneity: burlesque mix of different genres, violation of narrative logic, heaps of different nature of its elements, the use of language with different stylistic overtones. Journalistic nature of humorous anecdotes Galchinsky manifested in reference to current topics, various facts and events of cultural life in Poland (the names of famous persons, announcements of events, the names of streets and facilities, etc.), The use of templates and stamps journalistic text nonfigurative metaphors, acronyms and abbreviations. Artistic text Galchinsky provides strongly expressed and the expression of subjectivity, presence-character poster, a large number of original figurative means – metaphors, comparisons and neologisms. Written in the form of letters Galchinsky satires, at least partially linked to the literature non fiction, contain many elements not typical documentary.

Key words: K.-I. Galchinsky, feuilleton, genre, journalism, style.

Стаття надійшла до редколегії
27.10.2016 р.

УДК 809

Марія Моклиця

Алегорія й символ: підступна бінарність термінів

У статті йдеться про нечіткість і непослідовність підручникових та словникових статей про алегорію та символ. Доведено тезу про розходження теорії й практики, коли надто складна й заплутана теорія не дає змогу термінам ефективно працювати під час аналізу художніх текстів. Окреслено історію вивчення алегорії та символу від античності до сучасності, пояснено аспект поперемінного акцентування синонімії й антонімії цих понять. Запропоновано пояснення причин розриву між теорією та практикою, указано на потребу використання концепту бінарності для узгодження протилежних інтенцій одних і тих самих понять.

Ключові слова: алегорія, символ, освітній процес, бінарна опозиція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Алегорія та символ – словникові й підручникові поняття, а це вимагає від термінів чіткого визначення. Досить відчутна однаковість між авторами статей справді простежується, але аж ніяк не засвідчує аксіоматики, вельми потрібної в науці. Ледве формула алегорії зачіпає неминучий етап «прикладів», як починається плутанина із символом. У більшості визначень алегорії включено формулу «на відміну від символу», але часто в тих самих статтях йдеться про синонімію понять. Якщо поняття синонімічні, навіщо їх розрізняти? А якщо різниця надто очевидна, звідки береться синонімія? Оскільки словники й підручники цих питань не ставлять, то фактично закріплюють ситуативне вживання термінів «символ» та «алегорія»: то як повних синонімів, то як антонімів, без розбірливих критеріїв визначення, коли саме синонімія перетворюється на антонімію. Отже, у підсумку,